

van ons volksleven. De anti-militarist mag niet vergeten, dat hij allereerst een roeping heeft tegenover zijn naaste, d.i. dengene, die door God naast hem gesteld is, en wanneer hij werkeloos toelaat, dat dien naaste, zijn volk, zijn medeburgers, zijn vrouw en kinderen onrecht en geweld wordt aangedaan, brengt hij de ware liefde niet in praktijk.

Doch heeft de Overheid in het geheel niet te rekenen met degenen, die gemoedsbezwaren hebben om in den krijg te dienen? Moeten wij die stem der conscientie hardhandig het zwijgen opleggen? Hebben die getuigenissen geen waarde? Doet de regering goed alle principieele anti-militaristen met gevangenisstraf of andere straffen te treffen? M.i. niet. Naar mijn meening dwaalt hun conscientie, maar de overheid heeft, (zooals reeds onze vaders leerden), ook die dwalende conscientie zoo veel mogelijk te eerbiedigen. Zij moet allen conscientiedwang vermijden, gelijk Dr. Kuyper in „Ons Program“ uitvoerig heeft uiteengezet. De conscientie is, zoo zegt hij, „het schuld der menschelijke persoonlijkheid, de bron van het nationaal geluk. En nu weten we zeer goed, dat in onze zondige toestanden ook ten opzichte der conscientie twee verkeerdheden kunnen voorkomen: 1o. dat men zijn conscientie misbruikt als huichelachtig voorwendsel, en 2o. dat de conscientie dwaalt in wat ze wil. En we begrijpen dan ook uitnemend, dat de overheid o zoo gaarne van die omstandigheid gebruik zou maken om ook dat laatste bolwerk, dat haar dusver weerstond, te overrompelen, door ons diets te maken, dat te zwichten voor een zoo onzekere conscientie, haar eere te na komt. Maar al geven we het bestaan dezer moeilijkheid volkomen toe, dan aarzelen we toch nog geen oogenblik, om liever noodeloos tienmaal voor een verkeerde conscientie uit den weg te gaan, dan ook slechts een enkele maal een goede conscientie te onderdrukken. Tienmaal beter een staat, waarin enkele zonderlingen een tijdlang door misbruik van de conscientievrijheid zichzelf belachelijk kunnen maken, dan zulk een, waarin men, om deze excentriciteiten te voorkomen de conscientie zelve dorst aanranden. En daarom staat het bij ons bovendien, als heilige, als onomstootelijke regel: zodra een onderdaan zich op zijn conscientie beroept, wijke de Overheid uit eerbied voor het heilige terug. Dan dwinge ze nooit. Noch tot de eed-afliegging. Noch tot den krijgsdienst. Noch tot schoolbezoek. Noch tot vaccinatie, of wat dies meer zij. Want in trouwe, als het op een strijd van het vaderland voor zijn vrijheid aankomt, zal uw onafhankelijkheid tienmaal beter beveiligd zijn door een krachtig conscientieleven in de natie, dan door een honderd Mennonieten meer in het gelid.“

Welke houding heeft nu een christen tegenover den oorlog in te nemen. Het anti-militarisme vindt geen steun in de Schrift, maar wordt daarmede door ons de oorlog verheerlijkt? Behooren wij, als we tot deze conclusie komen, tot hen, die in geestdriftige bewoordingen den krijg prediken, en er over jolchen, wanneer een volk in den strijd zijn moed en kracht kan openbaren? Het spreekt wel vanzelf, dat een christen aan die verheerlijking niet mag meedoen, en alle krachten heeft in te spannen den oorlog te bestrijden. Al heeft de overheid in den uitersten nood het recht om het zwaard te trekken, en al is de oorlog niet absoluut ongeoorloofd, hij blijft toch in velerlei opzicht een kwaad, dat niet genoeg kan weerstaan worden. Nu zit voor velen hierin juist de moeilijkheid. Zij zeggen: gij noemt den oorlog een kwaad, en gij predikt, dat een christen nochtans den dienst niet mag weigeren, en hoe zijn die beide te rijmen? Doch op deze vraag ontvangt ge terstond een antwoord als ge slechts even denkt aan het recht

tot straffen, die de overheid en ook ieder ouder heeft. Daarbij doet zich dezelfde kwestie voor. De straf is altijd een kwaad (een kwaad des lijdens wegens een kwaad van bedrijf), want niemand zal durven beweren, dat het opsluiten in de gevangenis, het toedienen van lichamelijke kastijding, het straffen zelfs met den dood, een goed kan genoemd worden. Toch heeft tot het voltrekken van straf, ieder, die met gezag bekleed is, het volste recht, en denkt ook de anti-militarist er niet aan, dit recht te betwisten, of alle straf op elk terrein af te schaffen. Hij zou in eigen gezin door zulk een maatregel reeds terstond een chaotischen toestand veroorzaken.

Zoo staat het nu ook met het probleem van den oorlog. Al draagt de overheid het zwaard niet te vergeefs, en al hebben wij haar, als zij ons tot den krijg oproept, te gehoorzamen, de oorlog blijft een kwaad, een ramp, een catastrofe, wier ontzetting elken lofzang op haar zegeningen doet verstommen. Hij is in strijd met den vrede, dien het Evangelie predikt en staat, gelijk Prof. Bavinck heeft opgemerkt, buiten en verre beneden dat Evangelie van Christus. Dit hebben wij als christenen te erkennen, en de drang naar vrede, die vooral in een christenhart moet leven, doet ons als vanzelf van den oorlog gruwen. Dit legt op ons een tweevoudige verplichting. In de eerste plaats hebben wij tegen den oorlog en voor den vrede met alle kracht te ijveren, en mogen wij ons niet door een argument: het haat toch niet, tot zwijgen laten brengen. We weten wel, dat hier de bergen geen vrede zullen dragen, en dat het ideaal van het pacifisme in deze bedeeling niet in vervulling gaat, maar die wetenschap geeft ons geen recht, om stil te zitten. Wij moeten aan den arbeid, en al ijveren wij in het besef, dat op aarde nimmer, zolang deze wereldtijd aanhoudt, de heilstaal needaalt, wij zullen toch de handen ineens slaan, en als christenen in de voorste reien protesteeren tegen het kwaad van den oorlog. Hiermede dient, gelijk als vanzelf spreekt, gepaard te gaan het inwerken op het terrein der overheid, en indien door de gansche christenheid over heel de aarde bij de machthebbers een krachtige vredespropaganda werd gevoerd, zou dit ongetwijfeld vruchten dragen. Christus' kerk is immers de vredeskerk, ieder christen moet een vredesapostel zijn, en in groote ontroering over de ontzagelijke ellende dezer tijden, zullen wij voor den vrede en tegen den oorlog ijveren en... bidden.

Inzonderheid — en ziedaar een tweede taak — dit laatste. Wij hebben vooral een geestelijke roeping. Zonder ophouden zal ons gebed tot God opstijgen. Vol verootmoediging zullen we naderen tot Zijn troon, en de ellende der wereld voor Zijn aangezicht neerleggen. En daarbij hebben we predikers te zijn van Zijn Woord. De wereld zelf alleen den dageraad, als zij terugkeert tot Zijn wet en getuigenis. De volkerenvrede komt slechts in den weg der bekeering. Tot dien ommekeer hebben we ons volk op te roepen. In het publieke leven zullen we voor Christus strijden, en ieder, die den naam des Heeren belijdt, zij getrouw in dezen heiligen oorlog, waarin niemand aan den Koning der koningen den dienst mag weigeren.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

XI.

Het ontstaan van de wijsbegeerte.

Het voorbeeld van den Hegeliaanschen apostel.

Deze artikelen waren opgesteld voor het eenvoudig publiek van De Standaard en maken dus geen de minste aanspraak op het wetenschappelijk karakter van een „studie“.

Dat ze desmetten afzonderlijk in het licht komen, vindt dan ook in niets anders zijn oorzaak, dan in de onjuiste, om niet te zeggen door en door valsche, voorstelling, die in sommige grootere dagbladen, maar vooral in de provinciale pers, van den inhoud dezer artikelen gegeven is.

Bijna zonder uitzondering toch heeft men het doen voorkomen, als werd met deze artikelen een beweging op touw gezet om den haat der Christenen tegen de Joden aan te blazen en te tornen aan hun burgerlijke rechten.

Tegenover zulk een lasterlijke houding der Liberalistisch-Joodsche pers lag in afzonderlijke uitgave dezer artikelen het eenige, maar dan ook afdoende, middel tot verweer.

Ook het publiek dat De Standaard niet volgt, kan nu met eigen oogen beoordeelen, hoe droef het met de waarheidsliefde van menig orgaan der publieke opinie staat.

Immers, uit deze artikelen blijkt: 1°, dat niets door ons tegen de Joden, maar veel tegen de alvallige Christenen gezegd is; 2°, dat de laaidunkende wijze, waarop vele Christenen zich over den Jood uitlaten, door ons niet verdedigd, maar bestreden is; en 3°, eindelijk, dat het ontnemen aan den Jood van iets wat hij aan rechten won, bij ons op onverwinkelen tegenstand zou afstuiten.

Ten slotte voegt de schrijver hier nog aan toe, dat tot een andere verhouding tegenover de Joden voor hem te mindere aanleiding bestond, daar hem

Bolland, illustreert de verwantschap tusschen wijsbegeerte en godsdienst.

Beide, filosofie en religie (als derde in den bond zou men nog de kunst mogen noemen), zijn geestesverschijnselen en geestesdaden, die dienen, om den mensch als mensch in evenwicht te stellen tegenover de hem omringende wereld met hare schoonheden en verschrikkingen, met hare natuurlijkheden en raadselen.

Wijsbegeerte — nu niet als paar verstandelijk vakwerk, dat hulpdienst verleent aan de „Wetenschap“, noch als persoonlijke levenskunst of rede-neerkunst, die den mensch als gave aangeboren is en die hij bezitten en beoefenen kan, zonder dat hij er zelf weet van heeft („Le philosophe sans le savoir!“) — maar wijsbegeerte als doelbewuste, en uit behoefte opgezette, wereldbeschouwing, is een geestesprodukt, dat uit de diepste ondergrondse zielewortelen opgroeit en in het leven van den mensch een soort godsdienstige kracht uitoefent en plaats vervult.

Hetzij de wijsgeer uit het christendom de voor naamste bouwstof grijpt tot samenstelling van zijn architectonische denkschepping, gelijk Hegel die deed, — hetzij hij vierkant het christendom als dwaling verloochent en er zijn stelsel als een veel beter Ersatz-middel, en als vijandig verweermiddel, tegenoverstelt, — gelijk b.v. Schopenhauer deed, die de religie noemde den muilkorf van het kennend verstand, — in beide gevallen ontloopt zich de wijsgeer als een profeet, die aan zichzelf en aan de wereld een vrede-brengende wijsheid verkondigt; die als priester het altaar bedient van een „onbekenden god“.

Het is dus een zeer verklaarbaar feit, dat de godsdienstige mensch, of liever de mensch, die een godsdienst heeft, aan wijsbegeerte over het geheel geen dringende honger behoefte heeft.

Het allerbelangrijkste (namelijk den verstandelijken vrede) wat de wijsbegeerte voor den mensch veroveren kan, bezit hij reeds in zijn godsdienst.

Begrijpelijk is dus zeker het feit, dat niet van uit de positief-christelijke kringen, maar uit den kring, die de Schrift „de wereld“ noemt, de aandacht tot wijsgeerig onderzoek als regel is uitgegaan. De kerk van Christus heeft geen mannen als Descartes en Kant geteeld.

Om dezelfde reden is het verstaanbaar, dat het een volk voor de beoefening der wijsbegeerte daad zamer en vruchtbaarder is geweest, dan het andere volk.

De wijsbegeerte, als wetenschap, kon niet geboren worden uit den schoot van een volk als Israël. De Israëlitische volksziel kon zich niet inspannen tot den eminenten geestesarbeid, die voor de opsporing der filosofische wijsheid van noode is, omdat zij de meest bevredigende wereldbeschouwing deelachtig was in de haar van God geopenbaarde wijsheid.

Men zou een debat-kwestie kunnen maken van de vraag, of de Israëlitische volksziel op zich zelf de gave voor wijsgeerige bespiegeling, en de kracht voor de strenge denktucht, bezat.

Men heeft immers al zoo dikwijls beweerd, dat Israël, tegenover de groote Babylonische en Egyptische volken, zoo cultuur-arm verschijnt, omdat het de ingeschapen capaciteiten voor cultuurkweek miste.

Wij nemen de vrijheid hierover anders te denken. Een volk, dat den bijbel (zij het door drijving des Heiligen Geestes) uit zijn ziel gebaard heeft, kan niet onvermogen genoemd worden ten opzichte van de cultuur.

Er is geen letterkunde ter wereld, zelfs de Grieksche niet, die in kunstschoonheid boven de poëzie, en ook boven het proza, des bijbels staat.

het voorrecht te beurt viel, van kindsbeen af, met uitstekende Joodsche families in aanraking te komen, wier genegenheid hij genoot, wier voelszins uitmuntende eigenschappen hij leerde waardeeren, en wier welwillendheid te hemwaart al zeer kwelijk zou vergolden zijn, indien hij kwaad sprak bij het publiek van wie hij leerde achten in privaten omgang.

Nog dertig jaar later, in Om de Oude Wereld zee, I, blz. 239, verzekerde Dr. Kuyper, dat hij door bijzondere omstandigheden, en als gymnastast en als student veel met Joden en Jodenfamilies in aanraking kwam, en uit hun kring een zeer sympathieken indruk meenam. Naast zijn ouderlijk huis te Leiden, woonde n.l. een Joodsch Schriftgeleerde. Zie: Herinneringen van zijn zusster, blz. 22.

De artikelenreeks Liberalisten en Joden is ook opgenomen in Ons Program, Met Bijlagen, blz. 167—184.

Het standpunt, waarop Dr. Kuyper zich hier tegenover de Joden plaatste, was hetzelfde als dat van Groen van Prinsterer en Wormser; vergelijk het bekende woord van laatstgenoemde: „Alleen door een fletie heeft men kunnen goedvinden, de Israëlieten, in ons midden wonende, tot de Nederlandsche Natie te rekenen“. De Kinderdoop, 2e dr. blz. 4; waar ook verwezen wordt naar het in dit en in ieder opzicht hoogst belangrijk werk van Mr. H. J. Koenen, Geschiedenis der Joden in Nederland, blz. 358 en vlg.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LXV.

En die uit 1878, getiteld: Liberalisten en Joden, ademt denzelfden geest.

De slotsom van het betoog vatte de schrijver toen saam in deze vier conclusiën:

1. Het gevaar van het oogenblik ligt niet daarin, dat de Joden het Liberalisme troetelen, maar veel meer hierin, dat onze Liberalisten door en door verjoodscht zijn.

2. De Joden vormen, ondanks hun pogingen tot reformatie en hun onderling verschil van godsdienstige zienwijze, een goed gesloten phalanx, die door haar geestelijken invloed op het Liberalisme, aan het sterven dezer coterie een fanatiek, zeer bepaald den Christus vijandig, karakter leent.

3. Er bestaat geen de minste aanleiding om aan de Joden iets van de rechten te ontnemen, waarvan hun op dit oogenblik het bezit gewaarborgd is.

4. De eenige verhouding, die den Christen tegenover de Joden voegt, is een wedijver met Israël in zedelijken ernst, een bestrijding door geestelijke meerderheid en een missie onder hen van onze liefde, van onze gaven en ons woord.

De afzonderlijke uitgave van deze artikelenreeks bevat de volgende regels tot inleiding: